

neposrednost ko razgledi in žrtve za oddaljenejšo smotre; zato je skrben za Ano, ljubeznivo razume Drečja, manj pa Jerneja. In vendar bi ravno ta zaslužil največjo pozornost in razumevanje; to je začutil Ingolič šele ob koncu in k sreči ni zaključil v načinu reportaž. Konec predzadnjega in zadnje poglavje sta opravičilo in kažipot na razpotju ... Jernejeva smrt zaradi požrtvovalnega reševanja Čučkove (!) ropotije in uboj, v katerega zvrtniči blagega Drečja razjarjeno ogorčenje, nista le »tragična ironija«, temveč tudi poudarjeno priznanje nesebičnosti in pravilnosti Jernejeve, v bistvenih vprašanih brezkompromisne in nezlomljive borbenosti. Če bi to spoznanje Ingolič globlje in prej doživel, bi se ne bil zadovoljil s Tejino zgodbo in še s čim. Skušal bi napisati poglavja, ki bi zaključek dvignila v silnejši simbol in prepričevalnejše »upanje na novo, lepše življenje«.

»Lukarji« so iz obsežne, pisatelju dobro, ponekod do bistva poznane snovi energično in iznajdljivo napisan roman avtorja, ki piše iz nedvomne potrebe po oblikovanju in močnem življenju in mu zdravega, progresivnega odnosa do kontrastov življenja ne obtežujejo predsodki — prav zato pa tudi utegne s skrbnejšim in bolj preišljenim stilom, s pravičnejšim razumevanjem manj sorodnih usod in s pogumnejšim obravnavanjem najbolj žgočih vprašanj ustvariti še dela, ki jih pričakujemo.

J. Liška.

FRANC DETELA

Zbrani spisi! Uredil Jakob Šolar. II. zvezek. 1936. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. XXVII + 399 str. — Vsakdo, ki mu je mar domače stvari, se veseli, da se odgrinja Slovincem z literarno zgodovinskih in kritičnih vidikov celotno delo spet enega naših pisateljev, kajti vsak plamenček, ki ga je kdo zanetil iz zavesti, da je dolžan storiti kaj pozitivnega za svoj narod, je vreden, da se ohrani potomstvu in da ga sporočamo prihodnosti. Živa aktualnost bo seveda iz dela kogarkoli naših mož preteklega doba iskala zmerom najpoprej le samo sebe, da bo ta rod to in to odobral, drugi pa kaj drugega spet zavračal; toda že v rasti sami je zakonitost, da čas odlaga plasti, ki na njih zažive nove kulture, če naj se le-te razvijajo organsko. Zato se torej spodobi, da dobimo tudi Detelovo delo v sodobni celotni izdaji.

Detelova umetniška sila res ni bila kdove kako velika in samobitna. V njegovem delu se kaže predvsem velika erudicija in pridnost. Pisateljeva duševnost je vse preveč hladno, razumsko usmerjena, da bi se mogla prosto razmahniti in se podrediti le lepotnim zakonom. Ko prebiraš njegove povesti, čutiš ves čas, kako so vodili pisateljevo roko vzgojniški nagibi, kako zmerom napeto pazi, da bi nikjer ne prekoračil ograje, ki mu jo je postavil konservativni svetovni nazor. Nič ni opaziti v njegovem delu kakih drznih zaletov, vse je lepo izenačeno: luč in tema, grešnost in čednost, vsi ljudje so strogo razdeljeni na desno in levo, na bele in črne, ob koncu pa dobiš za na pot še lep in splošno veljaven nauk, kako ravnaj in česa se boj, da ti bo dobro na tem in na onem svetu. In prav ta očitni nagib, da bi njegove povesti vzgajale in poboljševale, ki tako jasno izdaja preskrbnega šolnika, prav to utilitaristično pojmovanje vloge leposlovja, učinkuje dandanašnji nekako hladno in tuje ter bo težko zadovoljilo količkaj izbirčnega bralca.

Drugi zvezek vsebuje dva večja Detelova teksta izza druge polovice 80-ih let prejšnjega stoletja: povesti *Priha ja č* in *Pegam in Lambertgar*. Urednik ju lepo uvaja najpoprej s kulturno zgodovinsko oznako časa, ko se je na Slovenskem izvedla po Mahničevem prizadevanju ločitev duhov. Mladoslovenec Detela je sprva odklanjal Mahničevo dogmatsko ocenjevanje našega leposlovja, pozneje pa se je le priključil konservativni skupini, zapustil LZ ter se tesneje navezal na SM. Po ugotovitvi te pisateljeve opredelitve, ki je imela globlje korenine v njegovi duševnosti, analizira Šolar najprej Pri-

hajača, ki pomenja po daljšem literarnem počitku spet povratek k snovi iz vaškega življenja. Urednik dobro imenuje novo obliko *analitično vzgojno povest* in ugotavlja, da je delo tendenčno, četudi je njegovo težišče prav v analizi vaške družbe. Nato išče urednik podobnosti med Prihajačem in Balzacovo *Comédie humaine* in jo najde v metoda in snovi, a bistveno razliko vidi v svetovnem nazoru obeh pisateljev. Iz podrobnega pretresa posameznih značajev in pregledne razčlenbe povesti dožene, da je Detelovo gledanje na svet in človeka realistično, a obenem tudi izrazito idealistično, kar se kaže v porazdelitvi svetlobe in sence in v popolnem zaokroževanju dejanja. Oznaki pisateljevega jezika, ki si ga je bil pridobil, ko je po Jurčičevem in Levstikovem zgledu prisluškoval kmetu, sledi še poročilo, kako je sodobna kritika sprejela novo povest. Ugodne kritike so menda spodbudile pisatelja, da se je po prvem neuspehu z zgodovinsko povestjo (*Veliki grof, I. zvezek*) vnovič lotil zgodovinske snovi in napisal *Pegama in Lambergarja*. Značilna novost, ki jo ugotavlja Šolar, je v »moralnih kapljicah«, v načinu, kako uveljavlja pisatelj v delu svojo šolniško naturo, ko stopa — v nasprotju z realistično tehniko — izza kulis, da v obliki domislice, kramljanja, šale in podobnih zastranitev pouči lahkovernega bralca, kaj je prav in lepo in kaj ni. Urednika zanima pri tem zlasti vprašanje, ali se je razvijal pisatelj v to vzgojniško smer sam iz sebe ali pa pod vplivom kritike, zlasti tedanjega katoliškega tiska, in sodi, da je ta črta menda bolj izraz njegovega osebnostnega razvoja kakor pa zunanjih vplivov. Z umetnostnega vidika to vmešavanje po pravici odklanja, ker je povsem neumetniški element in ne sodi v leposlovje, ki mora biti avtonomno, če hoče biti umetnost, ne pa bolj ali manj vulgarna propaganda. Tudi situacijska komika, ki se tu v Detelovem delu prvokrat pojavlja, ni tako krepka, da bi vzbudila v bralcu zares sproščen smeh, pač pa je le skromno sredstvo, ki pomika dejanje tu pa tam dalje in ga slednjič zaokroži. O celotni zgradbi povesti ni mogoče reči, da bi bila neoporečna, neizrazito podan je tudi krajevni okvir, predvsem Gornji grad in njega okolica, pri čemer je Detela izpregledal sijajne možnosti, ki mu jih je nudila realistična tehnika pripovedovanja. Analiza razmerja med narodno pesmijo in povestjo glede na stil lepo podpira sodbo o skromnosti pisateljeve umetniške sile, ker se delo ni dvignilo više od gole razlage zgodovinskega ozadja narodne pesmi. Tudi v jezikovnem oziru zaostaja povest za Prihajačem, ker je sočen le dialog preprostih ljudi, sicer pa je jezik pogostoma prisiljen in papirnat, zlasti kadar hoče ž njim podati govorico aristokratske družbe. Navdušena kritika ob prvi izdaji knjige je bolj znamenje njene primitivnosti ali pa neobjektivnosti kakor pa doraslosti delu in svoji nalogi.

V *Opomba h* nahajamo ves aparat, ki je potreben za razumevanje Uvoda in tekstov. Urednik je vestno izpisoval zapisnike SM, ki pojasnjujejo razne okolnosti postanka in izida, ponatisnil je sodobne ocene in podal razlago teže umljivih mest. Zanimiva je zlasti polemika med dr. Ilešičem in dr. I. Prijateljem iz l. 1910, ki se je vnela ob drugi izdaji *Pegama in Lambergarja* in ki kaže, kako je to povest odklanjala že naslednja umetniška generacija.

Vestnost, s katero je opravil prof. Šolar uredniško delo, je vredno vsega priznanja. V načinu, kako predstavlja dobo, pisateljevo osebnost in delo, sledi prof. dr. Ivanu Prijatelju, ki je zlasti z izdajo Tavčarja in Jurčiča utemeljil metodo izdajanja naših klasikov, ustrezaajočo zahtevam tako strokovnjakov kakor tudi širokega občinstva. Napredek vidim v jasni in poglobljeni analizi del, ki se vrši po strogo določenih in dosledno upoštevanih vidikih z veliko objektivnostjo. Pogrešam pa v Uvodu osvetlitve vprašanja, v kakšnem razmerju sta Detelovi povesti s podobnimi vaškimi povestmi Jurčičevimi in Kersnikovimi in z zgodovinskimi povestmi Tavčarjevimi iz iste dobe. Kajti tako primerjanje bi pokazalo, da ti dve deli ne pomenita v

slovenski književnosti kdo ve kakšnega napredka. Tako n. pr. ne moremo šteti vzgojniške tendence za novost, saj smo jo srečavali večkrat pri Stritarju, le da ima le-ta mnogo širše poglede in večjo samoniklost, četudi ta element ni umetniška kvaliteta, a je razumljiv in opravičljiv vsaj glede na tedanjo dobo. Šele analiza tudi v tej smeri bi pokazala, če in koliko smo upravičeni prištevati Detelo med Levstikove, Jurčičeve in Stritarjeve epigone (Prim. dr. Slodnjak, Pregled. 271, 275—76 str). Brez nje pa bi kdo ob primerjanju z Balzacom morda sodil, da je Detela rasel bolj iz samega sebe, ob tujih vzgledih mimo svojih vrstnikov. — Ne strinjam se popolnoma z urednikom glede sodbe o dr. Požarjevi oznaki Mejačkinega značaja. Pretiramo je trditi, da je županka v Prihajaču »psihološki nestvor«, a tudi to ne more veljati, da bi bil njen preobrat, kakor je podan recimo v XI. poglavju, brez vsega verjeten. Vsaj nekje v zasnovi bi moral Detela nakazati v njenem značaju takšne negativne poteze, ki bi se iz njih mogle razviti poznejše lastnosti, če naj bi bile psihološko utemeljene. — V jezikovnem in tiskarskem oziru je knjiga zelo skrbno izdana. Modernizacija jezika je povsem umestna, tudi akcentuacija nekaterih besedi, ki jih je šola ali afektacija pokvarila, je potrebna, ušla pa je kljub vsej skrbnosti med vrste Urša Plut: »po cele vagone streliva se vozi proti Trstu...« (str. 75). **Alfonz Gspan.**

Janko Kač: Moloh. Socialnozgodovinski roman. Ljubljana 1936. Strani 198.

Kačev »Moloh« posega v življenje v predelu Savinjske doline v razdobju med tridesetimi in šestdesetimi leti prejšnjega stoletja, ko je čez naše ozemlje stekla prva železnica ter vzela veljavo cesarski cesti in ko so nastajale prve industrije. To je široko zasnovan tekst, v izvedbi pa se nakazana problematika razblini. »Moloh« kaže propad bogatega rodu nadutega kmeta Dobravca, na čigar zemlji zgrade lastniki tržaške predilnice tovarno, »Moloha«, ki uniči Dobravčev grunt; ta »Moloh«, poosebljen v ravnatelju židu Süssstrunku, stre Dobravčevi hčeri Marjeti čisto srce in bodočnost in pogubi tudi samega Dobravca in neštete, ki v stremljenju po lepšem in boljšem življenju, kakor je življenje ob krompirju in žgancih, žrtvujejo tovarni mladost in življenjske sile; tako zažive novo življenje v pregrehi in v pijančevanju, da skrbi župnika, poštarja in nekatere, ki o tem modrujejo v krčmi. Dobravčeva Marjeta, ki se je prebila skozi mnoge žalosti in se najbolj zaveda pogubnosti tovarne, se žrtvuje za sina in za neštete, ki naj bi jih Moloh uničil kakor je njo. Da obvaruje sina pogube, zažge tovarno, sama pa konča v valovih. In kaj potem? Mar se vrne staro življenje, mar zraste nova tovarna? Taka vprašanja se nujno vsilijo bralcu, ki občuti, da je hotel Kač motivno izpeljati nasprotje med vaško in industrijsko civilizacijo, obdelati problematiko presnavljajočega se življenja, problematiko, ki je ostala pereča in nerazvozlana v tej ozko in površno izdelani koncepciji.

V »Molohu« je nekaj močnejših mest, kot celota pa je oblikovno in tvorno nedodelan; mnoge osebnosti so neizoblikovane, vse preveč prstene, o življenju preveč modrujejo, premalo zvemo, kako ga žive. Pisatelj, ki je v svojem »Gruntu« dal zaslutiti v realističnem in sočnem oblikovanju pogoje večjega formata, je dal z »Molohom« književno delo manjše tvorne vrednosti, a značilno po doslej neobdelanem motivu in po prizadevanju za klenim izražanjem.

Jože Kerenčič.

Sergej Hessen: Petnajst let sovjetskega šolstva in komunistične obrazbene politike. Slovenska šolska matica. Ljubljana 1935.

»Smoter sovjetske šole ni, vzgojiti samo človeka, ki naj spoznava, kar okoli njega nastaja, ampak človeka, ki tudi spreminja svoje okolje« (škola a lidové vzdělání v SSSR, Praha 1934). Sovjetska vzgoja je tesno povezana z družbenim presnavljanjem na šestini zemeljske površine, je sotovorec novih

družbenih možnosti in je globoko zasidrana v sovjetskih prilikah. Sergej Hessen, ruski begunec in profesor na praški univerzi, se je zato lotil zelo tveganega poskusa, ko je hotel na osnovi »avtentičnih virov uradne in poluradne sovjetske literature« združiti izsledke »dolgoletnih študij« o sovjetski vzgoji — ne da bi to vzgojo v njenem razvoju neposredno poznal. Za to njegovo skrhano metodo mu v naših skrajno utesnjenih prilikah, kjer »avtentični viri« niso dostopni, ni mogoče slediti; tako ostane odprto vprašanje, ali je pisec hotel in mogel pravilno čitati gradivo ter izluščiti iz njega osnovne in bistvene faktorje. Knjiga je pisana »spretno«, je natlačena s citati, ki so vsevprek razmetani in podprti s piščevimi zmedenimi, nedokazanimi in neprepričevalnimi občutki, tako da najde nebrzdano hotenje, zavreči komunistično vzgojo — to delo »trgovcev, ki vedo, kaj hočejo« — popolno sprostitev. Pisec nas vodi skozi štiri obdobja »blodenj«, ko so »gospodarstveniki, kmetje, narodne manjšine in učiteljstvo, te pozitivne sile ruskega šolstva, bili močni dovolj, da so v NEP letih ruskemu šolstvu izbojevali nedvomni dvig«, a ga niso mogli »obvarovati pred komunistično protiakcijo« v zvezi s »proslulo petletko«, s povratkom od »Nepa h komunizmu«. Doba »kulture petletke« (ki »je pač vnaprej videla rast šolstva«!) je v svojem zadnjem letu (ko so gospodarstveniki, narodne manjšine, kmetje in učiteljstvo — »moči, ki so zrasle pod starim režimom, četudi v vednem boju z njim« — ko so »te sile razbite«) privedla do stabilizacije tam, kjer je bilo šolstvo pred revolucijo. »Telesni izraz« tega povratka je uvedba carističnih učbenikov za algebro (!) in trigonometrijo(!).

Kdor zaupa Sergeju Hessenu, bo začuden nad samoobtožbami neznanih in znanih »rdečih socialistov«, nad tem, da obstoji »svojsko razpoloženje nezadovoljstva pa poseben na kompleksu manjvrednosti temelječ občutek«, da se ljudje predajajo zaslepljenosti in iluzijam ob »novem«, ki je v resnici »staro«. Itd. Bralec pa mora kloniti pred duhom, ki je zmozel tako ostro in porazno analizo na osnovi »avtentičnih virov«, dočim hodijo cele množice vzgojiteljev iz evropskih in ostalih demokracij opazovat sovjetsko vzgojno prakso in se vračajo navdušeni — istočasno pa se nekatera nova vzgojna hotenja, h katerim se je v stiski zatekel tudi Sergej Hessen, rušijo pod knuto fašizma (Dunaj, Berlin). Pisatelju govori (po Krupski) Marx o odpravi »vsakere delitve (!) dela«; popolnoma nerazumljiva mu je organska rast sovjetskega šolstva iz osnovnih treh stopenj, in rast strokovne izobrazbe iz politehnične; avtor se poslužuje števil in celotne razmere prikazuje v relaciji razmer v ožji Rusiji (ki je pod caristično vladavino le bila deležna delnih sadov zatiranja ostalih pokrajin in narodov, ki ima najbolj pisano strukturo prebivalstva, zakaj tu se je ustvarjal glavni kader carističnih uradnikov, itd.) ter tako enostavne probleme komplicira; avtor odreka »komunistični vladi« pospeševanje resničnega obnovitvenega procesa (»obnovitev raste iz prebivalstva samega«). In ko tako razbije vse elemente novih družbenih oblik in ne vrednoti vzgojnega pomena gledališča, kina, radia, krožkov, tečajev, teh silno važnih faktorjev »komunistične obrazbene politike«, dela Sergej Hessen poklone plasti ruskega učiteljstva, ki da je stalo na braniku pred komunizmom. Ti pokloni veljajo lastnostim, ki označujejo legendarne ruske uradnike, ki »... izzivalno presojuje stranke kakor zgodovinske dogodke in prezir se jim cedi iz pogleda in nesimpatičnega, suhoparnega glasu. Za te tipe je vse to nesmiseln nered, revolta, pugačevščina, kaos, nasilje, zločinstvo in tako brez pomoči sovražijo, trepetajo pred čeko in umirajo pogaženi in premagani«. (M. Krleža, Izlet...) V takih odnosih se tudi Sergej Hessen druži s tistimi, ki »ničesar ne vidijo, kar se okoli njih godi. V sebi so že osem let preverjeni, da bo vse to jutri vrag vzel in nikakor se ne streznijo«. (M. Krleža, istotam).

P r i p o m b a: Nekako v času, ko je izšla Hessenova knjiga v slovenski izdaji (da je to prevod in kdo je prevajalec, ni razvidno!) in so izdajatelji z njenim rojstvom pričakovali »dogodek« na slovenskem vzgojnem knjižnem trgu, so bili naši vzgojitelji v gosteh pri bratih Čehih in Slovaki in so v zemlji, odkoder je bilo mnogo ekskurzij v SSSR in kjer je poleg Hessenove knjige nastalo mnogo literature o vzgoji v SSSR, zvedeli preprosto mnenje, da Hessenovi pogledi na vzgojo v SSSR ne veljajo. **Jože Kerenčič.**

SOCIALNI OBZORNIK

KAJ PA JE TEBE TREBA BILO . . .

Nezakonska mati in njen otrok predstavljata še vedno čisto svojstven problem v današnji družbi. V splošnem velja nezakonsko materinstvo še danes kot nemoralno, a nezakonski otrok je sad greha. Neizprosno obsodijo široke plasti naroda sleherno nezakonsko mater za vlačugo, otroka za pankrta in ju s tem izločijo iz svoje srede na manj vreden položaj. Večina jih doživlja strahotno usodo Prešernove nezakonske matere. In nezakonski otrok? Ob materini razdvojenosti, trpljenju in odpovedi raste, okolica ga prezira, deležen ni zadostne nege in vzgoje, neštetokrat strada najpotrebnejšega kruha. Ko odraste, se začne zanj poglavje življenja, v katerem dostikrat soodločata justica ali poboljševalnica. Individualni psiholog gleda v nezakonskem otroku povsem svojstven tip otroka, ki se silno težko prilagaja in vrašča v družbo.

Odločilni krogi radi trdijo, da je porast nezakonske dece razlagati z vojno psihozo, alkoholizmom, padanjem morale, s kvarnimi vplivi mesta in mode itd. Kratko povedano, vsi se navadno pomudijo pri posledicah, a manj pri vzrokih. Da bomo resnico prav spoznali, si oglejmo statistično tabelo o nezakonskih otrocih!

Desetletje	Sv. Andraž v Slov. gor.		Sv. Marko niže Ptuja		Zavrč		Sv. Barbara v Halozah	
	Število nezakon. otrok	% nezakon. otrok	Število nezakon. otrok	% nezakon. otrok	Število nezakon. otrok	% nezakon. otrok	Število nezakon. otrok	% nezakon. otrok
1761 – 70	24	7,74						
1771 – 80	28	8,48						
1781 – 90	26	7,—						
1791 – 00	42	10,19						
1801 – 10	18	5,73						
1811 – 20	53	14,13						
1821 – 30	69	19,—						
1831 – 40	55	16,17	148	17,89	76	14,3	153	17,77
1841 – 50	53	16,61	129	15,19	83	14,9	168	19,37
1851 – 60	44	15,17	96	12,71	86	15,1	104	12,45
1861 – 70	66	19,10	105	14,30	67	12,6	212	20,01
1871 – 80	61	16,40	95	10,89	82	13,1	137	13,41
1881 – 90	57	13,74	69	8,43	65	10,2	125	12,50
1891 – 00	69	16,27	55	6,04	65	9,2	116	11,12
1901 – 10	44	10,53	60	5,83	56	7,4	119	10,39
1911 – 20	53	16,16	101	11,96	67	12,1	117	12,81
1921 – 30	83	16,91	209	18,86	90	12,	214	19,12